

MONOGRAFIES I RECERQUES

El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910) i el catalanisme d'esquerres

Gemma Rubí; Santiago Izquierdo

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA;
UNIVERSITAT POMPEU FABRA

ABSTRACT

L'article fa una repassada de la història del Centre Nacionalista Republicà, primera formació política bastida pel catalanisme republicà d'esquerres a començaments del segle XX. Defugint l'anàlisi més en ús del CNR, Rubí i Izquierdo ens proposen un estat de la qüestió sobre el tema, tot assenyalant el paper que ha ocupat tradicionalment el CNR en la historiografia sobre el republicanisme. En aquestes pàgines també es relaciona aquesta formació política amb el context sociopolític existent a Catalunya i l'Estat espanyol i, sobretot, amb la realitat del catalanisme a començaments del segle XX. Clouen l'article unes reflexions relatives a l'arrelament desigual del CNR en el conjunt de la geografia catalana.

Paraules clau: historiografia; republicanisme; catalanisme polític; democràcia republicana; cultura republicana.

ABSTRACT

The article goes through the history of the Nationalist Republican Center, the first political formation created by left-wing republican Catalanism at the beginning of the XX century. Leaving to one side the most common analysis of the CNR, Rubí and Izquierdo propose to go deeper into the subject, putting special emphasis on the role which the CNR traditionally played in the historiography of republicanism. In these pages the place which this political formation occupied in the social and political context of Catalonia and Spain is also mentioned and, especially, in the reality of catalanism at the beginning of the XX century. Some relative reflections about the uneven roots of the CNR through the Catalan geography complete the article.

Key words: historiography; republicanism; political catalanism; republican democracy; republican culture.

Introducció

En data recent s'ha commemorat el centenari de la fundació del Centre Nacionalista Republicà, agrupació política que va esdevenir un dels referents del panorama sociopolític català a començaments del segle XX. El Centre d'Història Contemporània de Catalunya, dirigit aleshores per Lluís Ferran Toledano, va creure que l'efemèride fornia una excel·lent ocasió per promoure un exhaustiu estudi del CNR, iniciativa que està a punt de quallar en l'edició d'un ambiciós llibre en el qual es desenvoluparà la història d'aquest partit polític i, per extensió, s'analitzarà el nacionalisme republicà durant les primeres dècades del segle XX.¹

El nacionalisme republicà, amb diferents intensitats i etiquetes, tingué presència, més o menys homogènia, en la geografia de partits i en la política catalana fins a l'any 1923. Per aquest motiu, la pretensió essencial d'aquesta recerca ha estat, en definitiva, la d'examinar uns anys políticament determinants pel que fa al reacoblament tant de l'espai catalanista com de l'àmbit republicà, obligats a redefinir-se arran de la conjuntura de Solidaritat Catalana.

Durant els anys d'experimentació del moviment de Solidaritat Catalana, ambdós espais, el republicà i el catalanista, acabaren confluint en forma d'unes sigles, les del CNR, especialment pel que fa a Barcelona i a algunes localitats de les comarques barcelonines, i també en algunes poblacions gironines i tarragonines. En la resta del territori, el CNR no existí com a tal, però sí que ens trobem amb uns espais homònims, polítics, electorals i culturals que seran fruit d'aquella confluència, amb una més gran intensitat o amb una més feble presència organitzativa; però al capdavall s'obria un flanc nou, fins i tot a les terres de l'Ebre.

Per això, més que no pas un partit, el CNR fou el primer esglaó d'un espai polític o també un assaig d'experimentació prèvia de la creació pròpiament dita del primer partit representatiu de l'esquerra catalanista, la UFNR l'any 1910. Tanmateix, no per això l'hem de passar per alt com sovint

¹ En aquest projecte hi ha participat, a banda dels coordinadors, autors d'aquest article, destacats especialistes com Pere Gabriel (Universitat Autònoma de Barcelona), Xavier Ferrer (Universitat Rovira i Virgili), Josep Armengol (Universitat de Lleida), Manuel Moreno (Arxiu Comarcal de Girona), Josep Sánchez Cervelló (Universitat Rovira i Virgili) i Antoni Marimon (Universitat de les Balears).

s'ha fet, com si es tractés talment dels preparatius del primer partit important de l'esquerra catalana i catalanista. Certament, no podem considerar el CNR com un fruit espontani i efímer de la conjuntura solidària. Tampoc com un partit modern, arrelat en el conjunt del territori —perquè no ho fou ni tingué prou temps per arribar a ser-ho—, sinó com la primera i decisiva experiència política d'un corrent de més ampli abast i llarg recorregut: el nacionalisme republicà. Des del gener de 1907 fins al sorgiment de la UFNR, el CNR irrompé amb força en la vida política catalana, cosa que li imprimí una singularitat específica, si el comparem amb un panorama polític espanyol dominat encara per unes forces dinàstiques que no sabien com encarar l'embranchida catalanista que ara també s'expressava des de l'esquerra.

Les pàgines que segueixen tenen la missió d'ampliar aquestes aportacions que de manera impressionista acabem de reflectir, no pas sense abans presentar un breu estat de la qüestió historiogràfica que posa de relleu l'escàs interès que ha despertat el CNR i, per extensió, el nacionalisme republicà. En aquest sentit volem destacar la llum que aquesta recerca ha vessat sobre el coneixement de la història política dels primers decennis del segle XX.

El Centre Nacionalista Republicà en la historiografia

Tot i tractar-se d'un espai polític que estarà present en bona part dels episodis fonamentals de la història sociopolítica de la Catalunya de començaments del segle XX, el nacionalisme republicà i les seves quatre formacions polítiques (Centre Nacionalista Republicà, Unió Federal Nacionalista Republicana, Bloc Republicà Autonomista i Partit Republicà Català), bastides en el decurs dels primers anys del segle passat, no han estat encara objecte d'estudi preferent de la nostra historiografia. Existeixen, certament, alguns treballs dedicats a aquest moviment sociopolític i a les seves formacions polítiques senyeres, el CNR i la UFNR de forma preferent, però l'envergadura del tema necessita unes recerques més ambiciosos i en profunditat, equivalents als estudis existents sobre la Lliga Regionalista i el Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux, formacions que compartiran amb el nacionalisme republicà el mateix escenari social i polític.

A banda de ser un moviment poc conegut, el nacionalisme republicà i les seves formacions polítiques també han estat, en general, estudiats i analitzats de forma errònia i parcial. Aquest fet es deu a un seguit

d'enfocaments i plantejaments desencertats que s'arrosseguen fa molts anys i que la historiografia posterior ha anat reproduint i, finalment, validant.

Per començar, caldria relativitzar molt la imatge deformada que ens ha arribat del nacionalisme republicà i que devem als coetanis del moviment, és a dir, la Lliga i el republicanisme lerrouxista. La percepció que els dos grans partits de la política catalana del moment van transmetre interessadament del CNR no se sosté: la condescendència de regionalistes i lerrouxistes envers el CNR obeïa a tàctiques electorals conjunturals, si bé, és clar, no podem descartar en absolut que uns i altres miressin amb menyspreu els nacionalistes republicans, sabent que era el convidat de pedra en l'escenari polític català de l'inici del segle XX. El segon aspecte que caldria revisar i que en part és conseqüència de l'anterior: no podem continuar analitzant, com s'ha fet tradicionalment, el nacionalisme republicà des de la perspectiva de la Lliga, ni fent servir els paràmetres que s'han emprat per estudiar la Lliga. El CNR no fou la imatge, en negatiu, del partit regionalista i, per tant, calen uns altres esquemes interpretatius per atansar-nos a l'estudi del nacionalisme republicà. D'altra banda, i en tercer lloc, tampoc no podem caure en el parany d'analitzar el CNR utilitzant només l'òptica barcelonina. Cal sortir de la capital catalana i de la seva zona d'influència més pròxima per entendre correctament el fenomen nacionalista republicà. El CNR no és tan sols una entitat barcelonina i, a més, el nacionalisme republicà adquireix un seguit de matisos i d'especificitats locals riquíssimes que només es fan visibles en tota la seva magnitud quan sortim de Barcelona i convertim la resta de Catalunya en l'escenari preferencial de la nostra anàlisi. Si fem això ens adonarem que a les comarques catalanes el republicanisme lerrouxista no tenia, ni de bon tros, la presència i la implantació de què gaudia a Barcelona. Per tant, en aquests escenaris el republicanisme estava experimentant una transformació molt important que encara no s'ha posat prou en relleu i que requeriria una altra investigació específica. Un republicanisme que, amagat sota etiquetes diverses, aixoplugava de forma destacada els nacionalistes republicans, però no pas solament ells, sinó els corrents republicans tradicionals, fossin federals o bé unionistes. De la mateixa manera que també hem de ser conscients que, a Barcelona, «l'esquerra catalana» era molt més que el republicanisme lerrouxista: era també, i de forma destacada, un nacionalisme republicà que maldava per trobar un espai propi.

D'aquesta manera, l'oportunitat d'un estudi sobre el nacionalisme republicà català ens semblava prou justificada, i més si tenim en compte que a hores d'ara ningú no discuteix la importància que va tenir aquesta tendència sociopolítica en la Catalunya del primer terç del segle XX. Per tot plegat, la necessitat d'una recerca sòlida sobre el nacionalisme republicà se'ns presentava com un deure historiogràfic ineludible.

Si ens fixem en l'univers polític barceloní i català del període 1904-1923 (o 1931), una primera i evident constatació és la precarietat de coneixements que tenim sobre el nacionalisme republicà. Si pel que fa a la Lliga Regionalista i al Partit Republicà Radical existeixen unes monografies excel·lents, resulta sorprenent que sobre el nacionalisme republicà, tercera força política i electoral a Catalunya durant bona part del període, encara haguem de recórrer a l'estudi Santiago Albertí, obra útil i esdevinguda tot un clàssic, certament, però feta per un publicista, mancada d'aparell crític i insuficient amb relació a l'envergadura i a la complexitat del tema.²

Durant la dècada dels anys setanta del segle XX, la Lliga va ser l'objecte central de dues tesis doctorals que s'han convertit en dos clàssics de la nostra historiografia. Ens estem referint, és clar, als treballs de Borja de Riquer i d'Isidre Molas.³ Ambdós excel·lents estudis van ser pioners en el seu moment, van obrir noves línies de recerca i van esdevenir, durant molts anys, un referent historiogràfic. El pas del temps, però, ha contribuït a matisar, o a reformular, algunes de les afirmacions contingudes en aquestes obres que estan portant a reinterpretar el paper polític del catalanisme conservador anomenat també regionalisme. I, també, a posar de manifest que, segurament, l'estudi de la Lliga no ha quedat tancat definitivament del tot amb aquests dos treballs. Mancaria en aquest sentit una nova síntesi interpretativa que incorpori les principals tesis desenvolupades en els darrers treballs realitzats per d'altres historiadors amb posterioritat a aquells estudis pioners.⁴ Segurament ens canviarà la

² Santiago ALBERTÍ, *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona, Albertí Editor, 1972.

³ Borja DE RIQUER, *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*, Barcelona, Edicions 62, 1977. Isidre MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, Edicions 62, 1972.

⁴ Ens referim al llibre d'e Charles EHRLICH, *Lliga Regionalista. Lliga Catalana,*

imatge d'una Lliga que més que catalanista actuà preferentment com una força política regeneracionista i progressivament partidària d'un regionalisme compatible amb la política dinàstica de la Restauració.

Per la seva banda, el lerrouxisme disposa també de dos magnífics estudis. El primer el devem a Joan B. Culla i, el segon, a José Álvarez Junco.⁵ En aquests dos treballs —el primer centrat en l'estudi del moviment lerrouxista i, el segon, articulat entorn de la figura de Lerroux—, el nacionalisme republicà hi és estudiat tangencialment i, sobretot, en contraposició al republicanisme lerrouxista. Malgrat això, però, Culla i Álvarez Junco indiquen algunes pautes per interpretar i entendre millor el nacionalisme republicà catalanista i les seves contradiccions. També era el cas, aquest, dels estudis d'Isidre Molas i, en menor mesura, de Borja de Riquer, sobre la Lliga. L'estudi de l'escenari en el qual actua el nacionalisme republicà, així com també l'anàlisi dels seus dos principals oponents polítics, servia per entendre algunes claus relatives a la dinàmica, l'evolució i les característiques definidores de l'incipient nacionalisme republicà.

Els ressenyats fins ara són, doncs, els principals treballs que alguns dels nostres més reconeguts historiadors han dedicat a estudiar dos dels protagonistes fonamentals en el panorama sociopolític i electoral de la Catalunya de començaments del segle XX. Per tancar el cercle, però, calia fer un esforç equivalent amb relació al tercer protagonista en discòrdia: el nacionalisme republicà.

1901-1936, Barcelona, Alpha-Institut Cambó, 2004; també al d'Agustí COLOMINES, *El catalanisme i l'Estat: la lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, o estudis sectorials com el de Josep GRAU, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana, 1901-1924*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, per esmentar alguns estudis. Finalment, hauríem d'esmentar les recerques de la professora Teresa CARNERO plasmades per exemple a «Madrid-Cataluña, 1890-1919: del desencuentro al acomodo. (La correspondencia A. Maura-F. Cambó)» dins J.C. DAVIS; I. BURDIÉL (eds.), *El otro, el mismo. Biografía y autobiografía en Europa (siglos XVII-XX)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2005, p. 299-328.

⁵ Joan B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya, 1901-1923*, Barcelona, Curial, 1986. José ÁLVAREZ JUNCO, *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza, 1990. No podem oblidar-nos, tampoc, del remarcable estudi d'Octavio RUIZ MANJON, *El Partido Republicano Radical, 1908-1936*, Madrid, Tebas, 1976.

Per intentar esmenar aquesta situació, a mitjan dècada dels anys setanta i durant la primera meitat dels vuitanta es van presentar tres treballs universitaris sobre el CNR i la UFNR, però aquestes recerques presentaven algunes mancances i, malauradament, tampoc no van tenir continuïtat. I, sorprenentment, han estat sistemàticament obviades per la historiografia posterior, que no els ha concedit l'atenció que mereixien. Malgrat tot, no ens podem estar de reconèixer el caràcter pioner d'aquestes meritòries recerques, que tan útils han estat posteriorment per a alguns dels estudiosos del CNR i de la UFNR.

El 1973 Teresa Roca llegia a la Universitat de Barcelona la seva tesi de llicenciatura (*La Unión Federal Nacionalista Republicana o el fracaso de una política*), centrada, com indica el seu títol, en la Unió Federal Nacionalista Republicana, si bé s'hi feien les inevitables referències al CNR. El treball esdevingué una primera presa de contacte amb el tema. Estem davant del primer treball monogràfic dedicat al nacionalisme republicà com a objecte històric. En aquestes pàgines s'hi feia una repassada de la història de la UFNR i del camí que menà a la seva fundació.

Dos anys després, el 1975, es llegia, també a la Universitat de Barcelona, una altra tesi de llicenciatura dedicada, ara sí, al CNR, que l'autora, Eulàlia Goula, estudiava entre els anys 1907 i 1910. La recerca compartia bona part de les hipòtesis del treball anterior, tot i que en aquest cas se centrava molt més en el CNR, que s'analitzava des de la seva fundació formal a començaments de 1907, fins al naixement de la Unió Federal Nacionalista Republicana, dins la qual s'havia d'integrar. La recerca, fruit d'un detallat i exhaustiu buidatge hemerogràfic, sistematitzava i ordenava aspectes de la història interna del CNR i permetia començar a establir amb rigor les primeres conclusions relatives als seus quadres directius, a la seva base humana i a la seva organització interna. Amb la meritòria recerca de Goula, complementada amb la de Roca, els historiadors començàvem a disposar de les primeres eines per reconstruir la història del CNR i, per extensió, de la UFNR.

El tercer treball el devem a Sílvia Tusell. A *Los nacionalistas republicanos de 1904 a 1914. (Centre Nacionalista Republicà y Unió Federal Nacionalista Republicana)*, tesi de llicenciatura que es va llegir a la Universitat de Barcelona el 1984, la seva autora feia un recorregut per la història del

nacionalisme republicà entre els anys 1904, moment en què es comença a vertebrar aquesta alternativa política, i el 1914, moment de més èxit polític i electoral de la UFNR. Com en el cas de les dues tesis anteriors, les matèries primeres de les quals es fornïa la recerca eren la poca bibliografia existent en aquells moments sobre la realitat sociopolítica i electoral de la Catalunya dels primers anys del segle XX i, sobretot, la premsa d'època, font inesgotable d'informació i que permet reconstruir amb gran nivell d'aproximació els avatars, gairebé diaris, d'ambdues formacions polítiques. No endebades *El Poble Català* s'havia convertit, ja el novembre de 1904, en el portaveu d'un nacionalisme republicà que encara trigaria dos anys i escaig a bastir la seva primera formació política. Dit amb altres paraules, el diari precedí el partit. La consulta de la resta de la premsa republicana i d'altres fons arxivístics, completaven les fonts consultades per a l'elaboració d'aquests treballs.

Malauradament, els treballs de Roca, Goula i Tusell eren descriptius i poc analítics. Aquestes recerques deixaven, encara, molts interrogants per respondre. I, d'altra banda, posaven l'accent en l'anàlisi de Barcelona i comarca, raó per la qual el que passava fora d'aquesta demarcació continuava essent una incògnita. Tarragona, Lleida i Girona restaven, encara, en l'oblit i no era possible resseguir l'arrelament, l'actuació i la influència del nacionalisme republicà en aquesta part del territori. Tot i això, no ens podem estar d'apuntar aquí la importància que va tenir en el seu moment l'aparició del treball pioner d'Albert Balcells, Joan B. Culla i Conxita Mir, dedicat a l'estudi del comportament electoral dels districtes i circumscripcions catalans, i l'evolució de l'orientació del vot de les diferents formacions polítiques presents en l'escenari català —no solament el barceloní—, entre els anys 1901 i 1923.⁶ Una tasca que han continuat els historiadors Gemma Rubí i Josep Armengol, si bé abraçant la cronologia sencera de la Restauració.⁷

⁶ Albert BALCELLS; Joan B. CULLA; Conxita MIR, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982.

⁷ En aquest sentit, paga la pena de consultar els treballs de Gemma RUBÍ: «Alguns suggeriments sobre la modernització política i la desarticulació del torn dinàstic a Catalunya entre 1901 i 1923» dins de *Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració, 1875-1923. Actes*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1992, p.109-114; i, conjuntament amb Josep ARMENGOL, «Catalunya» dins José VARELA (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons-Centro de Estudios Constitucionales, 2001,

Excepcions com aquesta a banda, i si bé és cert que començàvem a conèixer les primeres dades relatives a Barcelona i a la seva zona d'influència, més enllà d'aquesta àrea geogràfica sabíem poca cosa del CNR, de les seves vicissituds i de la seva força real. I, precisament, una de les principals aportacions, sinó la més fonamental, del nostre projecte de treball és l'intent de presentar, per primera vegada, un estudi global del CNR que, sense deixar de banda Barcelona i la seva comarca, s'ocupi, abastament, de resseguir la trajectòria del nacionalisme republicà en el conjunt de Catalunya, les Illes i el País Valencià. És evident que Barcelona i les comarques barcelonines són els escenaris socials, polítics i electorals fonamentals d'arrelament del nacionalisme republicà, però no pas els únics, atès que les altres circumscripcions catalanes —en especial Tarragona i Girona i les seves respectives àrees d'influència— també són un escenari privilegiat en la història del nacionalisme republicà.

Un altre dels temes encara poc estudiats feia referència a l'actuació parlamentària dels diputats del CNR, qüestió que, fins ara, havia merescut poca atenció per part dels investigadors. Sobretot perquè la historiografia ha tendit a sobreestimar el paper director de la Lliga com el partit que tingué la iniciativa parlamentària de la minoria solidària durant els mesos en què es va debatre el projecte de llei de reforma de l'administració local, cosa que d'alguna manera acabà eclipsant l'actuació dels diputats del CNR. Doncs bé, aquesta és, també, una de les aportacions fonamentals del nostre projecte: presentar com és i quines característiques adoptà l'activitat parlamentària dels diputats presents a Madrid en representació del CNR. L'anàlisi de la participació dels diputats del CNR en aquest debat —destacant la discussió en defensa del sufragi universal— i en d'altres, com el de la llei de jurisdiccions o la llei d'alcohols, permet d'entendre millor en quina mesura aquests parlamentaris contribuïren durant aquests anys, al costat de la Lliga, a esdevenir l'eix de tota la vida parlamentària espanyola.⁸

p.237-282. Més recentment, de Gemma RUBÍ, «Escalaños, votos e irregularidades. Los caprichos de la política en la Cataluña de la Restauración (1875-1923)» a *Hispania Nova. Revista de Historia contemporánea*, 2007.

⁸ Aquesta fou la percepció de testimonis de l'època com el redactor d'*El Poble Català* i futur polític Ramon NOGUER I COMET, que plasmà en les seves memòries: *Al llarg de la meua vida*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 76.

Com hem apuntat més amunt, malgrat les seves limitacions —imputables en bona part al fet de tractar-se d'estudis pioners i que s'ho trobaven tot per fer—, tots aquests treballs han estat ben útils als historiadors que hem vingut després i que ens hem dedicat a l'estudi del nacionalisme republicà i de les seves formacions polítiques,⁹ o que ens hem ocupat, també, de rescatar la biografia d'alguns dels prohoms més significats del republicanisme nacionalista. Estudis biogràfics que constitueixen, indiscutiblement, aportacions valuoses, però parcials, per a la comprensió global del moviment nacionalista republicà. Les biografies d'Albert Bastardas, Marcel·lí Domingo, Francesc Layret, Josep Pous i Pagès, Jaume Carner, Antoni Rovira i Virgili o Pere Coromines, per citar-ne només algunes, són un bon exemple d'aquesta evidència.¹⁰ En qualsevol cas, hauríem d'anar millorant progressivament els nostres coneixements sobre els principals dirigents del republicanisme català. Afortunadament, els darrers anys es pot observar una vindicació de la biografia, també en l'àmbit dels estudis sobre el republicanisme, com a mitjà útil per a la recerca històrica.

Desfer el divorci entre Catalunya i la democràcia republicana. La crisi de creixement del catalanisme

El Centre Nacionalista Republicà va néixer en tant que entitat política organitzada el 26 de gener de 1907. És ben coneguda l'escissió dels membres de la Lliga que arran de la visita d'Alfons XIII el 1904 van decidir prendre

⁹ Com, per exemple, Santiago IZQUIERDO, *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1931*, Catarroja, Afers, 2006.

¹⁰ Alfred PÉREZ-BASTARDAS, *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sampere (1871-1944). Una biografia política*, Barcelona, Edicions 62, 1987; Xavier PUJADAS, *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996; Àngel DUARTE, *Pere Coromines: del republicanisme als cercles llibertaris (1888-1896)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988; Santiago IZQUIERDO, *Pere Coromines*, Catarroja, Afers, 2001; Artur BLADÉ I DESUMVILA, *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1984; Xavier FERRÉ, *Per l'autodeterminació. Evolució ideològica i política d'Antoni Rovira i Virgili*, Tarragona, Arola Editors, 2004; Xavier FERRÉ, *De la nació cultural a la nació política. La ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*, Catarroja, Afers, 2005; M. Àngels BOSCH, *Pous i Pagès. Vida i obra*, Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 1997; Joaquim FERRER, *Francesc Layret (1880-1920)*, Catarroja, Afers, 1999; Josep Maria POBLET, *Jaume Carner. Polític, juriconsult, industrial i ministre de Finances de la II República*, Barcelona, Dopesa, 1977.

partit per la forma de govern republicana i es van negar a rebre el monarca.¹¹ Des d'aleshores, aquest grup, liderat entre d'altres per Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joaquim Lluhi i Joan Ventosa, va decidir crear opinió per mitjà de la fundació d'*El Poble Català* el novembre de 1904.

En el primer número del nou rotatiu, es podia llegir el següent: «*Nacionalistes de Catalunya, venim a combatre llealment per l'autonomia del nostre poble ab tota l'amplitut que li facin possible y util els temps presents y les circumstancies de l'avenir. En l'acció autonoma de Catalunya fundém l'esperança del séu progrés y engrandiment civilisador, que no pot donarli per si'l decaigut estat centralisat que'ns regeix [...]. Els nostres ideals ens posen enfront dels poders publics de l'Estat espanyol. La previa y fonamental condició d'harmonia entre nosaltres els catalans, y las institucions y els governs de l'Estat, monarquichs o republicans, ha d'esser el reconeixement y la lliure acció de la personalitat de Catalunya ab els recursos propis y necessaris pera'l seu progrés y engrandiment. [...] Respectuosos ab la conciencia y ab l'honor de propis y adversaris, ens inspirarem sempre en ample esperit de tolerancia y combatrem pels nostres ideals ferma però llealment*».¹²

L'objectiu essencial de l'entitat era la consecució de l'autonomia de Catalunya dins Espanya i la propagació dels ideals de la democràcia republicana.¹³ El seu lema era molt significatiu: «Nacionalisme, Democràcia, República». Darrere d'aquest lema i d'aquest programa, s'amagaven els altres objectius del CNR: «*Ell serà l'instrument de positiva lliberació de Catalunya y dels catalans davant per davant d'un règim centralista monàrquic que treballa pera ofegar y resistir aquesta lliberació ineludible y feconda*».¹⁴

La consigna també era ben clara: desfer el divorci entre Catalunya i la democràcia republicana. Aquest fou l'eix central del discurs fundacional pronunciat per Jaume Carner en la sessió inaugural del CNR a final de

¹¹ Vegeu el llibre de Santiago IZQUIERDO, *República i autonomia: el difícil arrelament del catalanisme d'esquerrres (1904-1931)*, Barcelona/Catarroja, 2006, op. cit.

¹² Joan VENTOSA, «La crisi del catalanisme», *El Poble Català*, 12 de novembre de 1904.

¹³ Centre Nacionalista Republicà. Estatuts, Barcelona, Tipografia de Serra Germans y Russell, 1907.

¹⁴ «Moviment autonomista. Centre Nacionalista Republicà», *El Poble Català*, 19 de desembre de 1906.

gener de 1907.¹⁵ I, per descomptat, el manifest que contenia les màximes doctrinàries i l'estratègia política a desenvolupar per al partit novell, a la vetlla de la mobilització que va comportar la conjuntura de Solidaritat Catalana. En aquest discurs quedaven ben explicitades les principals línies d'actuació del nou partit: el nacionalisme de base es lligava al republicanisme, la democràcia al liberalisme i la separació de l'Església i l'Estat es conjugava amb el desig de reformes socials.

Carner, que fou el primer president del CNR, assenyalava a més a més en el seu discurs inaugural que la forma de govern no era una qüestió gratuïta. De fet, havia estat decisiva en l'escissió de 1904. En aquest discurs, recorda el tipus de monarquia existent a Catalunya durant l'Antic Règim *«que més que una monarquia era una República ab presidencia hereditària»*, i que amb posterioritat, les altres formes monàrquiques, *«la monarquia absoluta y constitucional són per nosaltres formes forasteres que'ns han sigut importades a casa nostra per aquells que mai han tingut comunió espiritual ab el nostre poble»*.¹⁶ Per això, reivindicava una República *«que s'aixequi sobre la federació y autonomia de tots els pobles d'Espanya y que'ns permeti fer a nosaltres, d'una manera definitiva, franca via pels camins del progrés y de la civilització»*.¹⁷ La forma de govern republicana era l'única que podia fer realitat els ideals de llibertat i de justícia.

El CNR entre 1907 i 1910. De l'escissió de la Lliga a la formació de l'Esquerra Catalana

En el decurs dels tres anys següents, el Centre Nacionalista Republicà, especialment a la ciutat de Barcelona i en d'altres llocs, maldà per aconseguir un espai polític propi en el panorama sociopolític de la Catalunya de començaments del segle XX, sobretot tenint en compte que havia obtingut uns resultats electorals molt favorables en els comicis generals d'abril de 1907 (7 diputats).¹⁸ Al mateix temps, evolucionà des de la discrepància i trencament

¹⁵ CNR. *Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà. Discurs pronunciat per Don Jaume Carner la vetlla del 26 de janer de 1907, en la sessió inaugural d'aquesta entitat*, Barcelona, Sociedad Cooperativa Obrera, 1907.

¹⁶ Ibídem, p. 9.

¹⁷ Ibídem, p. 10.

¹⁸ A la província de Barcelona foren proclamats els nacionalistes republicans Idefons Suñol per la circumscripció de Barcelona, Jaume Carner pel districte del

respecte del catalanisme conservador de la Lliga Regionalista fins a l'alineament clar dins del ventall de les esquerres catalanes, tota vegada que accentuava el vessant democràtic i social amb la finalitat d'ampliar les bases socials. Pel camí, el CNR, a mesura que es decantava per un perfil netament d'esquerres, perdia socis, mentre paral·lelament el diari, *El Poble Català*, també perdia subscriptors i lectors. En realitat, després de la desfeta electoral de Solidaritat Catalana en els comicis parcials de la circumscripció de Barcelona el desembre de 1908, la crisi de la plataforma solidària es palesà obertament, una crisi que hagué d'encarar el segon president del CNR, l'exfederal i advocat Joaquim Lluhi i Rissech. No fou fins a les primeres eleccions municipals de 1909 quan de nou el nombre d'afiliats va créixer, perquè els resultats electorals foren òptims per a aquesta formació política, i no solament a la ciutat de Barcelona, on la candidatura d'Esquerra Catalana va aconseguir 6 regidors davant dels 14 radicals i els 5 de la dreta catalanista.¹⁹

Amb tot, sempre la mateixa ombra va planejar sobre el futur del CNR i del nacionalisme republicà: la tria gairebé impossible entre el republicanisme o bé el nacionalisme, o quin membre del tàndem havia de pesar més. Un permanent dilema a què es va veure abocat, pressionat tant per la Lliga, que jugava a l'accidentalisme polític, com pels republicans, sobretot d'obediència lerrouxista, que havien abanderat la carta de l'espanyolisme. Fins i tot, els liberals moretistes intentaren atreure els dirigents del CNR amb la finalitat de dividir encara més el catalanisme i capitalitzar un possible bloc d'esquerres a nivell estatal.

Certament, els inicis havien estat molt engrescadors, tant pel que fa al nombre de socis de l'entitat, com al seu programa de govern. El CNR de Barcelona va arribar a aplegar prop de dos mil afiliats, «*nombre mai igualat fins aleshores per cap altre centre polític català*».²⁰ Una xifra tal vegada

Vendrell, Joan Caballé pel de Gandesa, Josep Torras i Sampol pel de Torroella de Montgrí a la demarcació gironina, Felip Rodés al districte lleidatà de Balaguer, Eduard Calvet pel districte d'Arenys i Jaume Cruells, pel de Sabadell en l'elecció parcial efectuada el febrer de 1909.

¹⁹ A la ciutat de Manresa, en aquests comicis locals la candidatura d'Esquerra Catalana, que lluitava igual que a Barcelona contra els republicans radicals, va obtenir 800 vots i un sol regidor. Resultaren vencedors els republicans radicals.

²⁰ Ramon NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, op. cit., p. 62. El nombre d'afiliats de les altres

lleugerament optimista en relació amb una mitjana d'afiliació que podríem situar en els 1.600 afiliats. Tanmateix, ben aviat deixà enrere aquesta embranzida i el Centre Nacionalista Republicà ensopegà amb dificultats evidents per obrir una escletxa entre els dos grans partits de la Lliga Regionalista i els republicans dins l'encotillada política oficial de la Restauració. L'actuació dels diputats del CNR en la tribuna parlamentària fou en conjunt brillant i contundent, per bé que calgueren fer molts equilibris per tal d'assegurar la continuïtat de la minoria solidària. Una estratègia que finalment seria criticada en el si del partit, i que comportà la marginació de Jaume Carner com el cap més visible d'aquesta representació al Congrés de Diputats.

A la ciutat de Barcelona, la implacable competència sostinguda entre els catalanistes de la Lliga i els lerrouxistes i, sobretot, les contradiccions internes del CNR i els desencerts i ambigüitats del seu equip directiu, feren que l'entitat anés perdent part de la força inicial fins a esdevenir una força política erràtica i sense un rumb clar en el panorama socioelectoral. Segurament un dels factors que més contribuïren a la pèrdua d'eficàcia política i a la desorientació del CNR, fou la manca d'un lideratge fort i potent, malgrat disposar de figures de primer ordre com Jaume Carner, Ildefons Suñol o bé Joaquim Lluhi. Tots tres, per raons diverses, optaren per la retirada política molt aviat, després d'haver dubtat sobre si llançar-se a la professionalització política o no, quan ells eren abans que tot reputats advocats.²¹ Si bé també hauríem de considerar encara un altre factor, el de la manca d'organització interna, i l'arrelament relativament feble en el territori en tant que presència associativa adherida formalment al CNR de Barcelona. Una altra cosa ben diferent fou el procés de catalanització del republicanisme, procés escassament estudiat, que no es vehiculà necessàriament per l'adhesió al CNR.

Malgrat tot, però, el CNR reeixí a conservar part de les energies inicials fins al punt de convertir-se en el motor principal i pal de paller de la

associacions adherides al CNR de Barcelona oscil·lava entre els 304 socis del Foment Nacionalista Republicà de Reus el gener del 1909 als 60 del CNR de Palafrugell l'abril de 1907.

²¹ Aquesta tesi la sosté Pere GABRIEL a «Las bases políticas e ideológicas del catalanismo de izquierdas del siglo XX» a *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, Tomo 13, 2000, p. 82 i 83.

unificació de les forces republicanes d'esquerra disseminades en l'escenari polític català pels volts de 1910. Si ens fixem en els resultats electorals i l'ocupació de càrrecs públics, el fracàs polític del CNR es relativitza. Així, aconseguí enviar a la representació de les Corts 7 diputats i 1 senador; i 11 diputats provincials foren d'aquest partit; i en l'àmbit local, des del novembre de 1905, tan sols a l'Ajuntament de Barcelona hi hagueren 11 regidors del CNR, i fou la demarcació barcelonina la que més representants locals del CNR escollí.

El CNR fou el nucli aglutinador entorn del qual els republicans de la Unió Republicana i els vells federals decidiren sumar-se a un projecte comú que esdevingué realitat a partir de l'abril de 1910, quan va veure la llum el vaixell insígnia —capitanejat per Pere Coromines— del nacionalisme republicà: la Unió Federal Nacionalista Republicana, partit dins del qual s'integrà el CNR tot ocupant un lloc de privilegi.

Respecte de les bases d'aquest partit, hem de convenir amb Eulàlia Goula que aquest fou un partit de comerciants i de professionals liberals, i que els advocats, els industrials i els metges foren la seva classe dirigent.²² Altrament dit, en mots de Claudi Ametlla, aquest era un partit de «*burgesos i menestrals*»,²³ de gent fonamentalment jove (dues tercers parts dels dirigents tenien menys de 40 anys) i culta que apostava per un canvi polític profund.

Un arrelament intermitent en la geografia catalana

A diferència de la ciutat de Barcelona, la presència pública del CNR en la geografia catalana fou molt més imprecisa i erràtica. Només a la capital catalana, entre novembre de 1906 i febrer de 1910, foren creades dinou associacions nacionalistes republicanes que es distribuïren en tots i cadascun dels deu districtes barcelonins. L'arrelament més estable tingué lloc en districtes sociològicament petitburgesos com eren el V, el VI i especialment el VIII. A Gràcia, l'any 1909 hi funcionaven tres entitats adherides al CNR. Amb tot, aquesta formació política també era forta al districte VII, que aleshores comprenia els barris d'Hostafrancs, el Poble-sec i Sants.

²² Eulàlia GOULA, *El Centre Nacionalista Republicà de Barcelona (1907-1910)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, setembre 1975.

²³ Claudi AMETLLA, *Memòries polítiques*, Vol I., op. cit., p. 125.

Per contra, a la resta del Principat, hauríem d'estimar en aproximadament 22 les associacions adherides més o menys formalment al CNR durant aquests anys. Les àrees territorials de major implantació foren les comarques barcelonines, sobretot el Maresme, els Vallès i l'Alt Penedès, i hi havia importants associacions a Igualada i Manresa. La demarcació gironina almenys tenia quatre seccions del CNR a Sant Feliu de Guíxols, Das, Olot i Palafrugell. A Tarragona, hi havia grups aïllats a l'Alt Camp, la Conca de Barberà, el Priorat, el Baix Ebre i el Montsià, i en destaca el Foment Nacionalista Republicà de Reus. A la demarcació lleidatana, el nucli més potent estava ubicat a Balaguer, on Felip Rodés tenia el seu feu electoral, si bé també hi havia alguns grups al Segrià, l'Urgell i el Solsonès. Ara bé, si ens regim per la presència de delegats a l'Assemblea Nacionalista Republicana que es va celebrar el 24 d'abril del 1910, hi hauria un nombre molt superior de grups no organitzats: 21 correspondrien a la demarcació barcelonina, 12 a la gironina, 13 a la tarragonina i 3 a la lleidatana.²⁴

Epíleg

Foren molts els obstacles que es posaren en el camí del nou partit que irrompia en la vida política catalana amb la comesa d'unir per sempre més el republicanisme, la democràcia i el catalanisme. El CNR no reeixí a consolidar-se com un nou partit polític, però sí a marcar el camí del nacionalisme republicà i, sobretot, a albirar la tàctica a desenvolupar al costat de les esquerres catalanes i catalanistes. De moment, les seves dificultats d'arrelament polític i electoral allà on tenia presència efectiva les hauríem d'atribuir a la mateixa feblesa dels sectors socials que constituïen fonamentalment les seves bases electorals i partidistes. En aquest sentit, adquireixen relleu els mots que el professor Lluís de Zulueta adreçà a Pere Coromines, el nou director d'*El Poble Català*, quan el 16 de desembre de 1909, comentant els resultats dels comicis municipals, li confessava que hauria esperat més vots per a l'Esquerra Catalana. I li afegia amb resignació: *«somos liberales en política, clase media en lo económico, cosas todas bastante débiles en el mundo contemporáneo, ante el choque de las dos*

²⁴ Aquestes són les estimacions calculades per Eulàlia GOULA a *El Centre Nacionalista Republicà de Barcelona*, op. cit.

*fuerzas extremas, capitalismo imperialista y democracia socialista».*²⁵ O l'observació de Carles Soldevila, que havia treballat de redactor a *El Poble Català*, quan afirmava en les seves memòries que la principal feblesa del CNR residia en el fet que «*la clientela que aspirava a conquerir —la menestralia, els obrers qualificats, els homes de carrera— no era prou nombrosa a Catalunya, tot i ser-ho més que a la resta d'Espanya; volia certament canvis, reformes, redreçaments, però no cap daltabaix*».²⁶

²⁵ Pedro COROMINAS, *Obra completa en castellano*, Barcelona, Ed. Gredos, 1975, p. 359. Lluís de Zulueta va obtenir un escó de diputat en representació del partit reformista en les eleccions generals de 1910.

²⁶ Carles SOLDEVILA, *Del llum de gas al llum elèctric. Memòries d'infància i de joventut*, Barcelona, Editorial Aedos, 1947, p. 173.